

Att odla är en konst – men är det konst?

Odling och konst, hur hänger det ihop? Det är en fråga jag ofta funderat på sedan jag blev odlare efter många år som fotograf och konstlärare.

I juni 1999 tömde jag mitt kontor på konstskolan där jag hade sagt upp mig efter 9 års undervisning. I mitten av augusti samma år stod jag för första gången i mitt liv på den lilla universitetsstadens torg i det vackra böljande sydöstra Ohio och sålde egenproducerade ekologiska grönsaker. Från konstlektor till odlare och torggumma på bara några månader. Rakt in i ett helt nytt sammanhang och ut i det okända, bort från den kulturvärld där jag varit verksam, bort från väldigt mycket. Det nya perspektivet gav ny inblick och satte självbilden på hal is. Vem var jag som torggumma? Och efter ett halvt liv kliva in i bondens och odlarens värld och plötsligt vara en del av den var som att komma till ett helt nytt land som kändes både främmande och samtidigt så nära inpå något i mig själv som jag aldrig vetat om. Mitt ”avhopp” gjorde familj och vänner både förvånade och förvirrade, en del chockade, mina kolleger och studenter, inte minst, och jag blev än mer påmind om hur inkapslade vi människor är i våra olika dicipliner, yrkesidentiteter och klasstillhörigheter och hur präglade vi är av dessa sociala hemvister.

Torgliv

Det har länge funnits ett stort intresse för lokal, ekologisk och egenproducerad mat i USA och en medveten och engagerad folkrörelse med en kultur av trogna andelsjordbrukskunder, politiskt medvetna småbönder, ofta med olika yrken bakom sig som lämnat sina rutiner, kontor och lägenheter i stan för att flytta ut på landet till småbruket och självförsörjandet. Torget vi kom till låg i samma stad som universitetet och där ligger det fortfarande. Athens' Farmers' Market i Ohio var redan då i slutet på 90-talet ett av USA:s nästan 8000 lokala torg, Bondens egen marknad, som det heter på svenska, och som pågick året runt, även under vintermånaderna, men då på sparlåga tills i början av april då den nya säsongen gick av stapeln. Då, varje onsdag och lördag, kom över 150 försäljare till denna lilla universitetsstad i sydöstra Ohio. Där fanns grönsaksodlare, blomsterodlare, köttbönder, bagare, kryddodlare, ostmakare,

ljusmakare, fågeluppfödare, fruktodlare, bär odlare och massor med glada kunder. Där fanns lagad mat, ofta med matlagingsdemonstrationer av samma försäljare, där fanns då och då rolig underhållning för barn och ofta levande musik med en eller flera spelemän. Det var en stor fest varje lördag.....Där fanns kaffe, te, kakor, bakverk, pizzor, falafels och fatuschs, en otrolig fart på stället, allt egenproducerat och med en fin torgkänsla från förr. Folk var direkta i sitt uppskattande och det var en genuin och underbar atmosfär.

Men det här är ju konst!

Som konstnär är man van att spåra möjligheter till konst i det mesta och att betrakta naturen som ett ämne för skapande faller sig naturligt. Även om jag vid detta vägskäl i mitt liv befann mig i slutet på 1900-talet och mycket hade förvisso hänt inom konsten under detta sekel som nästan var slut så fanns ju det sena 1800-talets landskapsmåleri (Cezanne, Monet, van Gogh, Millet, etc) klart i mitt medvetande när jag kisade ut över min nya trädgård. Och när jag och min kompanjon och äkta man, som även varit min kollega, blev odlare på allvar och betraktade alla färger och former, här i skepnad av vår ljuvliga trädgård, allt detta underbara som vi tyckte vi hade åstadkommit, minns jag hur vi ofta i ögonblick av eufori och jubel ropade till varandra över bäddarna: men det här är ju konst! Efter några år och vi fått litet mer insikt om var vi befann oss och litet mer jord under naglarna började det stå klart för oss att det här hade inget med konst att göra, hur vackert det än var och hur meningsfullt och skapande odlandet än kändes. Intelligensen och komplexiteten i naturen; växterna, träden, vattnet, maskarna i jorden, insekterna, ormarna, grodorna, fiskarna, alla djuren och samspelet mellan allt detta, för att inte tala om själva jorden med dess billioner, trilioner mikroorganismer av bakterier, alger och svampar och dess ofattbart långa tid, tusentals år, av tillblivelse. Det kan ta upp till 1000 år att på naturlig väg skapa 2-3 centimeter jord. Hela detta sammanhängande system började träda fram. Exakt hur visste vi inte då, men det kändes mäktigt och stort.

Ett heligt hantverk

Men långt inne i vårt kollektiva medvetande var kanske det vi gjorde på vår lilla intensivodlade bit jord ändå konst eftersom odling i begynnelsen ansågs vara en "helig konst", eller kanske mer korrekt, ett heligt hantverk. Så här

skrev Henry David Thoreau i *Skogsliv vid Walden* 1854, ”Åtminstone den antika poesin och mytologin menar att lanthushållning en gång var en helig konst, men av oss utövas den med vanvördig brådska och fantasilöshet. Vårt enda syfte är att ha stora gårdar och stora skördar”. Och så är det ju, men mycket, mycket värre nu när vi har hamnat i den förödande agribusinessteknologin som dominerar vår tids jordbruksetik med genmanipulation, frömonopol, massproduktion av konstgödsel och ständigt nya och än mer destruktiva och, för allt levande, inklusive själva jorden, dödliga pesticider. Hela denna sorgliga och farliga utveckling som är ett praktexempel på den pakt med djävulen som Goethe beskrev i *Faust*; Faust, mannen, människan som vill erövra världen och förbinder sig med djävulen.

Johann Wolfgang von Goethe var en äldre man när den industriella revolutionen blev ett faktum i slutet på 1700-talet. Då hettade det till ordentligt i samhällsstrukturen. Landsbygden började avfolkas och bönderna lämnade sina gårdar för staden och jobben i de nya fabrikerna och det var nu, i rationalismens begynnelse, som vi började betrakta naturen som ett forskningsämne och ett motiv för konstnärlig tolkning. Men, som bonden och författaren Wendell Berry skrev i *The Unsettling of America, Culture and Agriculture*: ”har den civiliserade och domestiska värld vi lever i fortsatt att vara beroende av den vilda naturen, och klimatets och jordens naturliga krafter har aldrig på något betydande sätt kontrollerats och besejrats. Den moderna civilisationen har på det stora hela byggts på denna glömska”. Detta skrev Wendell Berry 1986. Det var innan det riktigt hade gått upp för oss hur allvarligt det står till med klimatet och hur omfattande problemen är. Men denna glömska, glömskan att vi **är** naturen, som Berry talar om här, har legat och skvalpat som ett suddigt filter i oss människor länge och det var kanske inte så förvånande om jag som hade levt ett liv rätt så annorlunda än det jag lever nu undrade vad odling var för något *egentligen* när jag blev yrkesodlare på vårt lilla Green Hill i Ohio för nu nästan 20 år sedan.

För det är ju så att både odling och konst är kulturella uttryck med många gemensamma nämnare, men varför finns det då så ofta ett mentalt tomrum mellan dem? Vad är problemet? Det enda jag var säker

på när jag började odla och fundera över dessa ting var att odling tveklöst hade med allmänna nyttigheter att göra och att odling utgår direkt från och genom naturen, medan konsten håller sig på längre avstånd, sätter naturen på spel, leker med den, kan avskärma sig från den och tolka den på sätt som inte odlaren kan, eller vill, eller har tid att göra i samma grad, såvida det inte handlar om trädgårdskonst eller trädgårdsarkitektur. Den amerikanske arkitekten Frank Lloyd Wright definierade konsten som ”ett sätt att upptäcka och utveckla naturens elementära principer till vackra och användbara former”. För mig låter detta mer som design än konst, men vad som är konst är en smaksak och, som vi vet, finns det oändligt många uttalanden om vad konst är. Oscar Wilde menade att ”konst är det mest intensiva uttryck för individualism som världen har skådat” och det ligger mycket i det där, och ännu mer nu förstås än under Wilde's tid när vi - i västvärlden i varje fall - lever i en extremt människo-och-jag-fixerad värld där naturen blivit helt underordnad och vi ser mer och mer bara oss själva i den och nu, på senare tid, kommer konsten också in som något sorts nytt förheligat. Vad man betraktar som konst beror ju också på vad man har för kunskap om konst, vilken konst man är intresserad av, hur kräsen eller öppen man är och var man vill dra gränsen för det skapande uttrycket.

Men den odling som utgår från och genom naturen 'utan tillsatser' s.a.s börjar, som vi vet, tillhöra undantaget snarare än regeln. För monokulturen (den sortens odlingsprocess som koncentrerar sig på ett enda växtslag i ett och samma fält) härjar i världen och den är än mer närvarande och tydlig i USA än här i Europa. I USA är det majs, majs, majs, så långt ögat når, speciellt i Mellanvästern där man kan färdas en hel dag, från Ohio i öst till Kansas i väst, och se endast genmodifierad majs så långt ögat når. Inte en buske, inte ett träd, inte ett vattendrag, inte ett djur, bara majs och himmel; en monoton utan like, mil efter mil, efter mil, efter mil, utan minsta paus. Så här skrev Aldo Leopold, professor of Wildlife management vid universitetet i Madison, Wisconsin 1939: ”I Nordamerika är det endast ett fåtal hektar mark som klarat sig undan utarmning som följd av människans bruk”. Detta skrev alltså Leopold redan 1939! Och skriver han vidare: ”Det produktiva lantbruket betraktas som en succe även om merparten av landskapets vilda

växter och djur inte länge får vara en del av det”. Och litet längre ner i texten: ”Hur går det egentligen till när människan av rovdrift förbrukar jorden”. Inte svårt att föreställa oss hur stora delar av Amerika och resten av världen ser ut nu!

Konstetikett

Det finns en tendens i Sverige numera att sätta konstetikett på mycket som har litet eller inget med konst att göra. Odling är med på listan. Jag antar det handlar om en önskan att höja odling till samma nivå som konst. Konst tillhör kulturen, ingen tvekan om det, men att odling *också* gör det verkar inte alls lika klart för gemene man. Det handlar kanske om ett försök att legitimera odlingsgörat genom att sätta in det i ett konstsammanhang, ge odlingsarbetet det lyft det behöver och konsten har ju också numera nästan ersatt religionen i betydelse i en förvirrad och förvirrande värld där ett sökande efter mening är helt förståeligt. ”Konsten får oss att finna och samtidigt glömma oss själva” skrev trappistmunken Thomas Merton. Och så är det ju. Konsten har den förmågan. Men det har naturen och odlandet också. I allra högsta grad.

Bara en grej

Men odling då, *utan* konst? Blir det ingen odling då, undrar man. Konstetiketten behövs för att dra till sig allmänhetens intresse och pengar, först då kan odling bli kultur och då är det ingen fara på taket. Problemet med det här förhållningssättet är att både konst och odling riskerar att förlora kredibilitet. Det blir ett jippo, en grej. De postindustriella samhällen vi lever i nu blir mer och mer isolerade från naturen, skrev John Berger i boken *About Looking* från 1974. Och, fortsätter Berger, ”Allt som blir en del av kulturen måste bryta förbindelsen med naturen. T.o.m vackra utsikter har genom konsumtion blivit reducerade till varor”.

Men 'riktig' odling då, var sker den? På annat håll antagligen, någonstans 'långt ute på landet, liksom'. Eller högt uppe i specialkonstruerade byggnader över städerna. Men hur mycket jord kan man baxa upp dit, såvida man inte odlar med slangar, kemikalier och en massa perlit, eller liknande. Vad händer med smaken och alla

nyttigheterna när tomaterna lever ett liv intrasslade i slangar och utan det oerhörda finlir som är naturen. Grönsakerna vi äter odlas redan i växthus visserligen, men åtminstone inte i skyskrapor än. Jo, det håller visst på att byggas en skrapa i Linköping för ändamålet stod det nyligen i tidningen. Och vi hör ju om alla gårdar som slår igen eftersom bönderna inte klarar ekonomin. De får katastrofalt litet betalt för sitt enorma arbete eftersom det vi äter ska ju vara så billigt som möjligt och snart får vi klara oss på 100% importerad mat. Vi importerar ju redan ca 50 %. Vem tar upp den här frågan när det talas om svenskt försvar? Så vitt jag vet ingen.

Vad säger filosoferna?

Hur har det blivit så här? Lika bra att gå direkt till filosoferna eftersom en av de stora frågorna inom filosofin är just hur vi människor förhåller oss till naturen, till det som ÄR, till tinget i sig. Platon menade att konsten imiterar naturen. Han såg alltså konsten som en kopia. Vi vet ju att konsten har förändrats en hel del sedan Platon och att konst fortfarande på 1600-talet uppfattades som vilken skicklighet eller mästarelikhet som helst. Det var först på 1700-talet som estetiken kom in i bilden och präglade konstbegreppet och konsten separerades från hantverket och den dekorativa sidan av skapandet, det vi numera kallar design - och det var först på 1800-talet som konsten började bli allmängods och konstnären som upphöjd individ klev in i bilden. Inte bara konsten utan även filosofin fick en skjuts av allt detta nya rationella tankegods som växte fram under upplysningstiden och franska revolutionen och Immanuel Kant (1724-1804) var filosofen som i mångt och mycket dominerade den filosofiska diskursen. Kant var av samma uppfattning som Descartes (1596-1650) att den sinnliga erfarenheten var opålitlig och därför inte kunde räknas som grund till kunskap. Hittills hade man antagit att kunskap måste rätta sig efter sina föremål, tinget; men nu är det föremålen, menade Kant, som rättar sig efter vår kunskapsförmåga eftersom tinget i sig bara kan varseblivas, erfaras. Vi ser blomman, vi kan ta på den, lukta på den, beundra den, vi kan uppleva den genom hur den visar sig för oss, men blommande kan vi inte greppa helt och hållet, bara genom hur den varseblivas, och detta är enligt Kant inte kunskap utan 'bara' sinnlig

erfarenhet och den sinnliga erfarenheten är för svajig och opålitlig jämfört med kunskap av den hårdare varianten, den med rationella kanter och kött på benen. Hard facts. Vi i västvärlden lever ju fortfarande efter denna devis och 'tinget i sig' river och sliter vi i och gör mest vad vi vill med. Jag tänker här i synnerhet på den hänsynslösa tillväxtekonomin och företag som Monsanto och dess likar.

Senare, i slutet på 1800-talet, kom så fenomenologin med Edmund Husserl och Martin Heidegger, Merleau-Ponty och Emmanuel Levinas, bl.a., som vänder på steken och sätter fokus på just fenomenen, varseblivandet, alltså det som syns oss, och nu ifrågasätts vårt sätt att kunskapa med dess faktafixerande och fastställande av teorier. Vetenskapens begränsningar kommer in i bilden och den sinnliga erfarenheten som kunskapsgrund träder fram igen.

Naturlära

Hur många av oss tänker på Goethe nu för tiden? Själv räknar jag mig inte till dem som funderat mycket över denne utomordentligt viktige tänkare, men efter att ha arbetat med jorden och växterna en längre tid har jag börjat spetsa öronen och insett att Goethe inte bara var en diktare och författare av stora mått, utan också en synnerligen skarpsynt naturvetenskaplig forskare, hans färglära, inte minst. Han har dessutom haft en hel del att säga oss människor om hur vi förhåller oss till naturen, till tingen. Goethe ifrågasatte Descartes tvivel om den sinnliga erfarenheten och Kants fastställande att kunskap inte kan nås genom varseblivande, att erfarenhet inte är nog. Att naturen är *DÄR* och vi är *HÄR*. Skilda åt. Så såg inte Goethe på saken. Han höll med Kant om att vi människor är begränsade och att en fullständig samstämmighet eller uppgående i tingen, låt oss säga en växt eller ett träd eller en spindel eller ett djur eller en annan människa, för den delen, inte är möjlig, *men* han ville *inte* dra en skiljelinje mellan tingen i sig och varseblivandet. Jag anar att det var denna skiljelinje mellan tingen och jaget som haikumästaren Basho på 1600-talet ville radera när han gav det här sakliga rådet till dåtidens poeter: "skriv inte *om* granen, *skriv* granen!". Det hela handlar alltså om att 'vara där', att göra muren mellan tingen i sig och varseblivandet så uppluckrad och transparant som möjligt.

Det är i dessa tankar man kan skönja en av grundteserna i vad som kallas för den goetheanska naturläran: Detta att det är vanskligt att studera naturen genom att dela upp den i små, små, orelaterade bitar och tillrättalägga den med teorier. Vi kan endast lära oss om naturen genom omsorg och varlighet, genom att följa dess egen rörelse för först då blir lagarna synliga efter vilka naturen existerar.

Kanske är det så att inte bara odling som den utövas i dessa Monsanto-tider, utan även konsten - i vårt medvetande - har alieneras från livet, från verkligheten, om man nu talar om verkligheten som, liksom Humpty Dumpty, plockats isär och inte kan sättas ihop igen på grund av människans långa kärleksaffär med 'hårda fakta'. När det gäller konsten utgör detta främlingskap inget praktiskt problem i sig, utan egentligen bara möjligheter eftersom konsten, det poetiska skapandet, hjälper oss och har alltid hjälpt oss människor att sila och sortera, urskilja och sätta ihop verkligheten på nytt för att artikulera världen vi lever i, men för odlingen är alieneringen ödesdiger. Utsikterna är rätt dystra också om man tänker på att odling håller på att förlora kontakten med jorden och konsten börjar likna underhållning i vår mediadominerade värld. *Men*, som sagt, det finns odling och odling och det finns konst och så finns det konst.

Men odling, på mindre skala alltså, utan dödliga gifter, konstgödsel och ständig plöjning befinner sig i stor fara för vi lever i en hyperkapitalistisk värld som biter sig mer och mer i sin egen svans genom tillväxtideologin som rasar fram och en konsumtionskultur från helvetet. Hur ska detta sluta utan ond, bråd död för de politiska och ekonomiska system vi har skapat, och som i sin tur resulterar i en utarmad jord vilket i sin tur betyder slutet på allt liv. Allt liv. Överallt på jorden. Vi har inget annat val än att sadla om helt och hållet och det så fort som överhuvudtaget är möjligt. Detta vet vi, men att veta är inte lika med att agera. Det vet vi också. Det hjälper ju inte att plåstra ihop världen för den blir mer och mer överklig och, framför allt, skör. Den håller på att falla ihop. Vi befinner oss redan bortom den mest uttänkta science fiction beskrivning för att tala Baudrillard'ska. Och när jag

lämnar den lilla stugan i skogen och ger mig ut på gatorna och ser människorna gå omkring med ögonen fixerade på den där lilla platta grejen i handen och med sladdar ur öronen, vad ska man tro. Och samtidigt, i oväntad synkroni med science fictionkänslan, så otroligt underbart att höra att 96 % av världens befolkning nu använder mobiltelefonen som kommunikationsmedel och hur mobilen har öppnat upp möjligheter som aldrig tidigare funnits för hela kontinenter som alldeles nyss levde utanför de kommunikationssystem som vi i väst tar för givet. Som kvinnan i Kenya jag hörde på P1 nyligen som försörjer sig på att odla grönsaker och som nu med sin mobil kan få en blixtnabb rapport om hur mycket grönsaker kunderna behöver istället för att, som tidigare, resa långväga till Nairobi som var både tidsödande och dyrt. Hon lät så glad och lättad.

Sammanhang, inte små bitar

Nu till några vackra tankar och en strategi. De kommer från Craig Holdrege, chef för The Nature Institute i New York State och en av medarbetarna på samma institut. Här i hans bok *Thinking Like a Plant* som utkom 2013 på Skilleby trädgård förlag, på svenska *Sammanhang, ansatser till en fenomenologisk ekologi*, förs vi in i det studium av naturen som Goethe kallade för "omsorgsfull empirism" till skillnad från Descartes' och Kants objekt tänkande. Vi måste, menar Holdrege, befria oss från våra invanda tankestrukturer, dvs vårt objekt tänkande, för att bli "mer ekocentriska i vår uppmärksamhet eftersom växten är central i de grundläggande ekologiska processerna på jorden, processer som både djur och människor är beroende av". Och vi vet ju att utan växten, inget mänskligt liv på denna jord. Men de flesta av oss har glömt det, eller förtränger det. I skolan prioriteras utantillkunskap och alltför sällan får eleverna möta studieobjektet ifråga. Ett empiriskt undersökande i skolorna är nödvändigt eftersom det är naturen i första hand som visar oss vägen och människans *levda erfarenhet* som möjliggör ett konkret och verklighetsbaserat kunskapande. Alla naturens individuella aspekter är sammanlänkade och beroende av varandra. Så ville gärna Goethe att vi skulle se det och så vill Craig Holdrege som ger ett talande exempel på motsatsen: "Nyckeln till kapitalismen och den fria marknadsekonomin är iden om att tillväxt

inte har några gränser och att kontinuerlig tillväxt är nyckeln till en sund ekonomi. Även om ordet tillväxt kommer från livet är det i den kapitalistiska ekonomin inramat av termer utvunna från ett objektiva tänkande. I en sund livsprocess går det inte att hitta en obehindrad, linjär tillväxt. Snarare finner man tillväxten inbäddad i sammanhang. I sammanhanget finns även reglerande nedbrytningsprocesser som följer alla tillväxtprocesser. Kapitalismens ide om ekonomisk tillväxt är en ide som är grundad utan förståelse för vad som kännetecknar ett sunt tillväxtförlopp. Om man söker efter något i den organiska världen som är besläktat med ekonomisk tillväxt så är det en okontrollerad cancertillväxt, det vill säga ett patologiskt fenomen. Vi låter ekonomin inflatera till en framgångsbubbla som till sist spricker”.

Earth Works

Så åter till frågan, är odling konst? Odling och skapande har, som vi vet, alltid gett liv och näring åt varandra och den småskaliga ekologiska odling jag själv arbetar med är ett ständigt medskapande med naturen, men konst, nej. Det hindrar inte att naturen, uppodlad eller ej, kan leda till spektakulära konstprojekt som *Earth Works* eller *Land Art*, för att inte tala om alla de konstnärer som följt i dess spår och där naturen engagerats på olika sätt för att skapa form och mening - som i Ana Mendieta's performanceverk t.ex där hon använder sig själv som en integral del av naturen och där länken mellan livet och förgängligheten - kroppens, jordens och växtlighetens - tydliggörs. Eller Anselm Kiefers metaforladdade landskap där krigen, storhetsvansinnet och människomorden, då som nu, stiger som en osynlig rök genom höet, den smältande snön och de grådimmiga leråkrarna. Och, så klart, Louise Bourgeois' spindelmamma, *Maman*, som reser sig triumfatoriskt på sina svarta spindelben, höga som hus, över stadens folkvimmel i myrstorlek, en hyllning till Bourgeois' egen vävande mamma och till naturens oslagbarhet. I dessa ovannämnda konstyttringar blir det uppenbart hur nära naturen och det skapande uttrycket är och alltid har varit i vårt kollektiva medvetande. Vi behöver ju bara ta en titt på hållristningarna här runt omkring i norra Bohuslän. Konstvetaren och kritikern Lucy Lippard, en framstående och skarpsynt person i konstvärldens USA, har skrivit utförligt om detta ämne i boken

Overlay, Contemporary Art and the Art of Prehistory.

Så plötsligt härom året flyttade landskapet i sin alldeles konkreta form in i finrummen och vips förvandlades det till konst med installationen *Riverbed* på Louisiana där konstnären Olafur Eliasson låtit baxa in 180 ton grus och sten och format en sluttande 'isländsk' flodbädd i full skala komplett med en liten bäck isande kallt vatten som slingrar sig genom det karga landskapet och genom museets dörrar. Effekten är inte svår att föreställa sig. Men, tänkte jag, är det så stor skillnad på denna naturscen, en gigantisk installation, visserligen, men en naturscen likväl, och landskapsmåleriet? Jo, förvisso; inte så mycket den grå färgskalan som de vita museiväggarna som omger landskapet och den kalla lysrörsbelysningen i taket. Men vi har ju flyttat in landskapet i salongerna på olika sätt under en rätt lång tid, i tvåhundra år minst, mest i ramar förstås, men nu väljer den monokroma flodbädden ut över museigolven och det är vackert och det är oroande och den instängda naturen, där ingen vind existerar eller skiftningar i ljuset, känns död och den får mig att tänka på de uppstoppade djuren vars orörliga blickar möter oss i dessa samma institutioners glasmontrar.

Handen och jorden

Hur man än tänker kring odling och konst så har odling utan tvekan potentialen att öppna upp för konstverkande eftersom odlingsarbetet har en sådan direkt kontakt med handen och jorden - och livet som levs är så nära tingen om man håller ögonen och sinnena öppna. Det nästan ger sig självt. Möjligheten för skapande finns överallt, i alla människor, i alla arbeten, i alla dicipliner, i själva varandet. "Lien har gjort många slag idag, men pennan ligger orörd", skriver äppelodlaren och poeten Olav Hauge i dagboken han förde under hela sitt vuxna liv tills bara några dagar innan han dog 86 år gammal 1994. "Hardangerviddas Homeros" som Carl-Göran Ekerwald beskrev honom i en fin liten text i *Ordfront* från 1996. "Det är klart" skriver Ekerwald "att Olav Hauge var ett oroande fenomen inom den norska kultureliten. Hans förlag, Noregs boklag, var ett oansenligt förlag, som författare livnärde han sig på trädgårdsskötsel. Tillhörde ingen litterär krets. En enstöring. Deltog inte i debatten" och "...bakom negativismen har inte sällan legat ren

avund. Man irriterades av att den här bygdepoeten faktiskt besatt den grundligaste sakkunskap i poetiska ting”. Dessutom, tänker jag, den kinesiska lyriken har alltid varit rik på poetiska naturobservationer och inte oväntat var Hauge även inspirerad av den. Han var också den förste att översätta William Butler Yeats och Friedrich Hölderlin till norska, även Arthur Rimbaud, Paul Celan, Bertold Brecht och Robert Bly. Och han odlade mycket äpplen, som sagt. Han hade 200 träd och levde ett enkelt husmansliv på en liten hylla högt uppe på Hardangervidda.

Det konkreta är det svåra

Om vi går varligt fram och blir mer ekocentriska i vår uppmärksamhet kan kanske odling bli den heliga konst som Thoreau talade om. ”Gud gjorde människan enkel och rak, men hon hittar på alla möjliga konster” som det står i Predikaren 7:30. Man behöver inte vara religiös för att hålla med. Och som det är nu har vi ju verkligen trasslat till det. Det tar lång tid att söka sig tillbaks till det enkla och konkreta och att komma ner på jorden från västvärldens bråttomliv är en utmaning.

“Det konkreta är det svåra”, utropade Birgit Åkesson, dansaren, koreografen och dansforskaren en gång. Jag var för ung för att förstå vad hon menade, men det gör jag nu. Våra vägar korsades i Dar-es-Salaam i slutet på 60-talet. Hon hade just fyllt 60 och befann sig i början av sin långa forkningsresa genom Afrika, söder om Sahara. “Jag saknade något i vår kultur”, skrev hon i förordet till Källvattnets mask, Om dans i Afrika från 1983, boken som blev resultatet av hennes sju års resande och lika många års skrivande ”för att förstå vad det jag fått se omfattade”.

Hon fortsätter: “Något inom mig sökte en djupare förankring för dansen”. “Jag kom till en del av världen som inte haft behov av ordet kultur, men väl ordet natur - som inte behöver uttalas. Allt man ser, hör, är uttalat.” “Antropologer använder utan större åtskillnad beteckningar som gudar, andar, anfäder, bushjävlar, trans, extas, magiskt, mystiskt, heligt, hemligt, primitivt. Dansen blev främmande genom orden.” “Det jag såg var konkret i koreografiskt outbyttbara former”.

“Odlad mark och vildmark vägledde mig. Det dansas i bebyggda

områden, men aldrig i vildmarken. Naturen är i ständig rörelse. Naturen, våldsamt, eruptiv, förändrar, förändras. Språket är i ständig rörelse. Verben är på väg. Det jag ser är på väg. Ord för kult eller rit finns inte. Ord för religion finns inte. Ord för rytm behövs inte.”
“Naturen är varat, det som är. Jag är. Att vara är att ingå i varats bägge hälften, den ovan jorden och den under. Vara det naturen betingar”.
“Vara till, inte ersätta, aldrig imitera eller föreställa”.

Och de första raderna i första delen av boken börjar såhär: ”Kvinnorna hos Idoma, Nigeria, föder under bar himmel. Därefter bärs den nyfödde in i hyddan. Man föds i ett släktskapsförhållande till naturen. De unga fostras genom landskapet. Under en tid vistas de i gränsområden till byn, i glesskog, invid savann eller vid något vatten. Barn håller till i byn, unga i gränslandskapet, vuxna i jaktmarker och odlingar, äldre vid bomullsträdet, äldsta trädet i skogen. Som en livsvandring inåt svårtillgängligare områden. Landskapet är läroboken”.

Eva Enderlein

Cafe Existens 12 november 2016